

HECE TAŞLARI

Aylık Şiir Dergisi

19.sayı on5eylül 2016

BU SAYIDA**Rıza Tevfik BÖLÜKBAŞI****Cumali Ünalı****HASANNEBİOĞLU****H. KAVRUK (HİÇ)****Mustafa ÖZÇELİK****Ahmet YALÇINKAYA****Ali Kemal MUTLU****Nuri PEKSÖZ****Halil ATILGAN****Talat ÜLKER****Osman AKTAŞ****Fikret GÖRGÜN****KENDİ İÇİMİZDE KAYBOLUYORUZ**

Gönül denen kelimenin içini kim doldurur kim boşaltır erenler önce kendinize sonra çevreye bakıverin gören duyan olmuş mu hangi vakit tomurcuğa durmuştur ya da koklamadan sabah solmuştur kime köprü olmuş kimler geçmiştir geçenler kendinden öte geçmiştir bilenden duyardan Allah aşkına hayırlı haberler beklemekteyiz.

Sözü lafla süpürüyor çöpçüler kelimeler dilaltına yürürken daha dökülmeden dudağımızdan anlamı kayıyor hafızamızdan gözlerimiz başka yere bakıyor kendimizi kandırmayı denerken bedenimiz bizi ele veriyor yine de hiçbir şey olmamış gibi dövüp duruyoruz havanda suyu sonra çıkıyoruz insan içine karışarak kalabalık içine kendi içimizde kayboluyoruz.

Herkesin sırtında bir yalan dünya sanki ayakları yere basmıyor başı göğe ha değdi ha degecek gözleri bakıyor gönlü görmüyor kibirinden başka hüner bilmiyor dünyanın cazibe merkezi kendi etrafı maraba kendi efendi burnunun ucuyla selam veriyor başını kekerek selam alıyor konuşuyor ağzı hurda yığını susunca dalıyor sanal dünyaya.

Bugün varız yarın yoğuz bilen yok bahanesiz dost kapısın çalan yok yüze bakıp halimizi bilen yok hasta olsak yanımıza gelen yok kuru selam olsa dahi salan yok gam dağına çıksak bizle gelen yok aşk uğrana bir kâğıdı delen yok yoksul ile ekmeğini bölen yok gölgesinden başka yoldaş bulan yok yoklukla sınınan haldaş olan yok.

Altımızda yer kaymaya başladı üstümüzdeki gök uçu uçacak kültürümüz bir kuşatma altında evler üst üstüne kibrit kutusu komşu komşusundan selama muhtaç besmeleyle açılmıyor sofralar babanın sözünü evlat tutmuyor çocukların hizmetçisi anneler herkes bireysel bir hayat yaşıyor teslim oluyoruz topsuz tüfeksiz devlet baba devlet baba nerdesin?

HECE TAŞLARI

Aylık Şiir Dergisi

Genel Yayın Yönetmeni

Tayyib Atmaca

Yazışma Adresi

Haydarbey Mh. 32077 Sk.

Armada 2/D Blok Kat:2 Da:6

Onikişubat/K.MARAŞ

Telefon: 0535 391 92 50

hecetaslaridergisi@gmail.com

19. Sayı 15 Eylül 2016

ISSN: 2149-4509. (e-dergi)

UÇUN KUŞLAR**Rıza Tefvik BÖLÜKBAŞI**

Uçun kuşlar uçun doğduğum yere
Şimdi dağlarında mor sümbül vardır
Ormanlar koynunda bir serin dere
Dikenler içinde sarı gül vardır.

O çay ağır akar, yorgun mu bilmem
Mehtabı hasta mı, solgun mu bilmem
Yaslı gelin gibi mahzun mu bilmem
Yüce dağ başında siyah tül vardır.

Orda geçti benim güzel günlerim
O demleri anıp bugün inlerim
Destan-ı ömrümü okur dinlerim
İçimde oralı bir bülbül vardır.

Uçun kuşlar, uçun burda vefa yok
Öyle akarsular, öyle hava yok
Feryadıma karşı aks-i seda yok
Bu yangın yerinde soğuk kül vardır.

Hey *Rıza*, kederin başından aşkın
Bitip tükenmiyor elem-i aşkın
Sende -derya gibi- daima taşkın
Daima çalkanır bir gönül vardır.

ŞİİR ÜZERİNE KONUŞMALAR -4-***DİLİN KANLI GÖMLEĞİ****Cumali Ünalđı HASANNEBİOĞLU**

Şiirin, dil ile olan ilişkisini ele almanın zorluğu vardır. Öncelikle, şiirin, dil ile kurulan bir yapısının olması, ikinci olarak da, kendi dilimin mantığı içerisinde düşündüğüm şeyleri, tercüme ile söyleyeceklerimi kendi dillerinin mantığı içinde anlamak durumunda olan ve üstelik kendi dillerinin şiirini kuran insanlarla muhatap olmanın zorluğudur.

Yine de bir avantaja sahip olduğumu hissediyorum. O da, şiirin ortak paydası durumunda olan, bir bakıma tüm dünya şiirinin de temeli olan, duygulardan kaynaklanan bir sanat olmasıdır.

Resmin, müziğin bir ortak dilinin olduğunu görüyoruz. Dünyanın her yerinde sesin ve rengin ifâde ettiği şeyler hemen hemen aynıdır. Oysa söze dayalı sanatlarda dil ilk plana geçer, ifâde için araç dildir de ondan.

Üzerinde düşünülmesi gerekli bir konu var bence: Şiirin ifade ettiği şeylerle, dilin ifade ettiği şeyler çoğu zaman aynı değildir. Daha doğru bir ifâdeyle, şiir, dilin imkânlarını aşar. Mümkün olmayanı mümkün hale getirir.

Yine, dili araç olarak kullanan sanatlardan hikâye ve romanın, dili kullanım biçimi farklıdır. Hikâye ve romanda, dilin kurallarına bağımlı olarak yürüyen sanat, şiirde hemen hemen tüm bağlarını koparır. Bir bakıma kurallar açısından bir bağımsızlık söz konusudur. Öyle ki, dili zenginleştiren, dile yeni boyutlar ve yeni imkânlar ekleyen yönü ağırlık kazanır şiirin.

Konuşma dili, insanlar arasında kuralları konulmuş sınırlı bir hayatın dilidir. Konuşma dilinin bu nedenle insanlar arasında farklı yorumlara neden olmayacak katı kuralları bağılı olması da doğaldır. “Bir kilo elma verir misiniz?” dediğiniz zaman, ne demek istediğiniz açıktır, hangi manav olursa olsun elmayı tartar ve verir. Oysa şiirin yoruma dayalı bir yanı vardır. Bu da doğal olarak, her okuyanda farklı anlamlar çağrıştırır. Hatta denilebilir ki, bir şiiri, farklı zamanlarda okuyan insanın, o şiirden edindiği duygular farklıdır.

Konuşma dilindeki basit kelimelerin, şiir dili olurken birdenbire zenginleşmesindeki “büyü” nedir? Ortaçağda değersiz madenlerden altın elde etmeye çalışan “simyacı”lardan söz edilir. Bunlar, alım satım değeri çok düşük madenleri, bazı kimyasal olaylara tabi tutarak, altın olduğunu savundukları yeni bir şey elde ederlermiş. Elde ettikleri şeyin altın olup olmadığı fazlaca önemli değil. Önemli olan, farklı ve daha zengin bir yeni oluşuma ulaşmış olmalarıdır. Bu oluşumu sağlamak için kullandıkları kimyasal reaksiyonları da, konuşma dilindeki kelimenin şiir olurken uğradığı büyüye eşit düşünmek mümkün.

Şiir ister bir fısıltı, isterse bir çağlık olsun, her zaman, insanoğlunun var olduğu ilk günden günümüze dek, takip ettiği insanlık onurunun çizgisine denktir. Bu çizgi, yani insanlık onuru çizgisi, şiirin onurlu çizgisi ile her zaman çakışmıştır. Şiirin, tarihin her döneminde ezilen insanların sesi olduğu bir doğrudur. Ancak, sürü olmayı kabul etmeyen, bir bakıma inandığı doğrulara uygun olarak yaşamaya çalışan bir seçkinler gurubunun sesi olduğu da, aynı oranda doğrudur. Şiirin dilini çoğu zaman bir çığlığa dönüştüren sır da budur.

“Şiir, olumsuzlukların kelimeye dökülüştür” demek, ancak şiirin bir yönünü görmek demektir. Şu da bir gerçek ki, bu yön, yüzde olarak şiirin büyük bir bölümüdür. Kıvranan, acı çeken, bükülen beyin ve bedenin hüznü dilidir şiir. Bu nedenle de, herhangi bir düz yazı metni gibi, mantık çerçevesi dahilinde şiirin anlaşılabilirliğinden söz etmek olanaksızdır. Bir olağanüstülüğün göstergesi olduğundan, şiiri, ancak duymak, hissetmek kelimelerinin bize vermiş olduğu duyguların karşılığı olarak almak mümkün.

Dikkatlerinizi bir şeye çekmek istiyorum. Her ulusun ayrı bir dilinin olması, binlerce yılın ulus farklılığının, topografya farklılığının ortaya koyduğu doğal bir durumdur. İnsanoğlu, varlığının gereği olarak ayrı dilleri konuşur. Ancak, hangi dilde söylenmiş olursa olsun, bence, şiirin tek dili vardır. Şiir için tek dilden söz etmek mümkündür. O da yüreğin dili olmasıdır. İnsan unsurunu yok sayıp, yanlış doğrultularda giden dünyaya, şiirin dili, her zaman, hem de insan unsurunu başa alarak, doğru olan yönü göstermiştir. Tarihin her döneminde ve hemen hemen her ülkesinde, şairlerin, muhalif insanlar olması bunu ispatlamaktadır. Şairi muhalif kılan neden, şiirin kural tanımayan, muhalif yanındır.

Oluşumu sırasında dilin tüm kurallarını, bu arada gramer kurallarını da çiğneyebilen şiirin, bir araç olarak kullandığı kelimeye karşı saygılı olması da beklenemez. Kelimede meydana getirdiği deformasyon, konulan kurallara karşı eylem halinde olan şiirin bir yüzüdür. İlginç olan da şudur; dil ile bu kadar oynayan şiir, bütün bu olanların sonunda, dili birkaç adım daha ileriye götürür. Kademeli bir araziden aşağıya doğru hızla akan su, nasıl ki her kademedede ayrı bir enerji oluşturur, şiir de öyle, yaygınlaştığı ve söylendiği her anlayış ve algılayış topluluğunda ayrı bir etki meydana getirir.

“Şuhluk ve kahkaha, hiçbir zaman şiirin ifâde şeklini bulduğu bir dil olmamıştır” demek yanlış olmaz. Şiirin yapısı bir sevinci billurlaştırıyor olsa bile, bunun ardında gizli bir hüznün fon teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü, şiir biçiminde ortaya konulan sözün platformu acıdır, burukluktur, en azından hüznün ve türevleridir. Bu bakımdan, şiirin üzerindeki kekre dil, hiçbir zaman yadırganmaz.

Şiirin dili ile ilgili olarak söylemek istediklerim bu kadar değil. Benim yaşadığım ülkedeki şiir dilinden söz etmek isterdim. Bin yıldan daha fazla bir zaman içerisinde, sanıyorum kırk-elli civarında devleti barındıran bir coğrafyaya hâkim olmuş; bu coğrafyanın dili, kültürü ve sanatıyla yoğrulmuş, yeni bir zevk, yeni bir sanat oluşturmuş ülkemden söz etmek isterdim. İmparator olan padişahlardan birçoğunun şiire büyük bir saygı duyduğunu, şiirle dilenen özürlerin karşılığında can bahsettiğini, suçlunun suçunu affettiğini gördüm kitaplarda. Kadı Burhanettin adında bir şair-padişahın, o dönemin en etkin gücü olan Timur’a karşı şiir ile harp ilân ettiğinin şiirini okudum. Yaşadığım topraklarda, geçmişte bu denli onurlu olan şiirin, ne yazık ki, sözün ve dilin gücünü yitirdiği şu günkü dünyamızda, başındaki onurlu tacının kırıldığını, yerlere atıldığını görüyoruz. Bu, şiirin ayıbı değildir. Bu, şiire layık olmadığını düşüneceğimiz, günümüz insanın bir ayıbı, hem de büyük ayıbıdır.

Yine benim ülkemde birkaç yüzyıl önce yaşamış ve geriye bugün dünya şiirinin çok has örnekleri olarak anılan bir güzellikler ülkesi bırakmış olan Şeyh Galib’den söz etmek istiyorum. Ayrıca, üç yaşındaki küçük kızımdan da. Bir gün balkonda otururken, “Baba, tırnak aydede’ye bak!” diye bir çığlık attı ve eliyle gökteki henüz birkaç günlük yeni ayı gösterdi ısrarla. Birdenbire bu büyük şairin, aşağı yukarı şöyle anlaşılabilir güzel şiirini hatırladım: “Ay yenisi niye kendini fazlaca önemsiyor, sevgilimin kesip attığı tırnak kadar değeri yok.” Birisi, elli yaşın üzerinde, konuştuğu dilin en büyük şairlerinden biri, diğeri, bu şairden yüzyıllarca sonra doğmuş, üç yaşında küçük bir çocuk. Şöyle bir sonuca ulaşırsam, umarım edebiyat tarihçileri ve edebiyat okutan okulların hocaları beni fazla kınamazlar: Şiir özgürlüktür, şiirin dili de özgürlüğün dilidir. Eminim ki, sizler de çocuklarda şahit olmuşsunuzdur, en güzel şiir dilini de bu nedenle çocuklar kullanıyor.

Büyük adamların dili, kayıtlara ve kurallara bağlı olduğundan yitiriyor büyüsunü, şiirsel ifade gücünü.

Şiir dili bu özgür kaynaklarını muhafaza ettikçe, insana daha çok yaklaşacak, daha çok kanlanacak ve kanını akıtacaktır. Kurallara muhalif şiire de bu yakışır.

*26. Struga Şiir Akşamlarında, “Şiir ve Dil” konulu sempozyumda, *Cumali Ünalı Hasannebioğlu* tarafından Türkiye adına sunulan bildirdir (*Birlik Gazetesi*, 27 Ağustos 1987, *Perşembe, Üsküp/Yugoslavya*)

GÖR DOSTUM**H. KAVRUK (HIÇ)**

Seven ölmez muhabbet badesinden sun da gör dostum
Kıvılcımlar saçan şol nâr-ı aşktan yan da gör dostum

Yakarmış dilden ahû gözler eflâki gece gündüz
Dökülsün sâki destinden şaraba kan da gör dostum

Vefâsından cefâsından ne geldiyse baş üzre say
Zamansız gel şarâb-ı aşka ekmek ban da gör dostum

Firaktan devr eder âlem gören yok vuslat eyyâmın
Cihanı kaplayan çarh-ı felekte dön de gör dostum

Niçin âh u figân eyler semâya **Hiç** göz atmazsın
Eşi yok ol cihan-bânın adın sen an da gör dostum

SENSİN

Bu gün bâzâr-ı aşktır can verip can aldırın sensin
Cemâlin kaplamış arzı zamanı dolduran sensin

Can içre candan a'lâsın muallâsın mücellâsın
Visalın coşkusuyla hep hayâle daldırın sensin

Şu hicrânın harab eyler gece gündüz kan ağlar dil
Dağılmış bu gözüm gönlüm sarartıp solduran sensin

Soran çok derdimin dermanın anlar yok perişânım
Bilen anlar cezayı indiren hem kaldırın sensin

Hiç olmaz aşkının dengi veren sen göklere rengi
Ümid senden şu nâ-çârı şımartıp güldüren sensin

RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI'NDAN BİR GURBET ŞİİRİ

Mustafa ÖZÇELİK

1.

Günümüz insanı, zorlaşan hayat şartları karşısında geçim kaygının da kendisini bunaltmasıyla her ne kadar “doğduğum yer”, “doyduğum yer” dese de bu ifade tam bir gerçekliği yansıtmıyor. Şunu çok iyi biliyoruz ki, doğduğumuz yer hepimiz için çok önemlidir ve nereye gidersek gidelim orayı hasretle anarız. Bu hasret duygusunu doğuran ise, oraya karşı duyduğumuz sevgidir. Çünkü sevilen özlenir. Sevilene kavuşmak istenir.

Doğduğumuz yer, bizim için her şeyiyle önemlidir. Dağları, ırmakları, ağaçları orada olduğumuz günlerde bizden birer parça olurlar. Hayatımıza karışırlar ve biz kendimizi onlarla birlikte düşünür, onlardan uzak düştüğümüzde ise onlara hasret duyarız. Aynı şekilde orada yaşadıklarımız da bizden birer parçaya dönüşür. Bu yüzden doğup büyüdüğümüz yerde olmak yani gurbette olmak bizde bir taraftan hasret duygusunu artırırken bir taraftan da bize derin bir üzüntü hatta acı verir.

İşte bu sebeplerle türkülerimizde, şarkılarımızda ve şairlerimizin pek çok şiirinde yine hikâye, roman gibi edebi eserlerde gurbet acısı ve memleket hasreti sıkça işlenir. Konu, hepimizi ilgilendirdiği için de biz bu metinleri okurken kendimizi bulur, onlarla bütünleşir ve bir gönül bağı kurarız.

Rıza Tevfik'in “Uçun Kuşlar” şiiri de bu nitelikte bir şiir. Hemen hepimizin hafızasında yahut sevdiğimiz şiirlerin bulunduğu şiir defterlerimizde yer alan bu şiir şiirin çok zengin bir anlam dünyası mevcut. Fakat bu şiirin dünyasının kapılarını aralayabilmek için şairinin gurbet macerasına değinmek gerekiyor. Çünkü bu şiir gurbette yazılmıştır. Dolayısıyla bir hasret şiiridir. “Sevgili oğlum Mehmet Said'e” şeklindeki ithaf da bunu gösterir. Öyleyse burası neresidir ve şair oraya neden gitmek zorunda kalmış ve orada yaşadığı hangi olaylar onu doğduğu yeri böylesine içten ve tutkulu bir şekilde anlatmasını sağlamıştır?

Rıza Tevfik, 7 Ocak 1869'da o zamanlar Edirne'de bağlı Cısr-i Mustafa kasabasında doğdu. Babasının görevi sebebiyle daha sonraları İstanbul, İzmit ve Gelibolu'da bulunurlar. Çok hareketli bir öğrencilik ve ardından memuriyet yılları geçirir. Doktorluk ve milletvekilliği yapar. Her zaman yönetimlere ters düşer. En önemlisi ise siyasi sebeplerle Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmasıdır. Yirmi yıl kadar Hicaz, Amerika ve Ürdün'de yaşayan şair, 1943'te dönebilmiştir.

Bir insanın hayatının yaklaşık 29 yılını gurbet geçirmesi hayli zor bir durumdur. Zira gurbetin kendine has sıkıntıları vardır. Maddi olanlar bir yana en önemlisi memleket hasretidir. Hele o insan, şairse ve doğduğu yerlere yürekten bağlıysa bu manevi sıkıntı daha da etkileyecektir onu. İşte bu durum, Rıza Tevfik için de böyle olmuştur.

2.

Şiir, şairin kuşlara hitabıyla başlıyor. Onlardan doğduğu yere uçmalarını istiyor. Peki, neden kuşlar? Aslında bunu anlamak hiç de zor değildir. Çünkü kuşlar, gökyüzünün özgür canlılarıdır ve diledikleri yere gidebilme imkânına sahiptirler. Burada şairin sürgünde olduğunu bir kez daha hatırlayalım. Olmak istediği yer memleketidir ve bunu ancak bir kuş misali özgür olursa gerçekleştirebilecektir.

Şair, bulunduğu ortamda bir tasavvur içindedir ve memleketinin dağlarını, oradaki mor sümbülleri, ormanları, dereleri ve gülleri hayal emektedir. Burada onun özellikle Gelibolu'da yaşadığı günlere bakmak lazımdır. Zira burası onu şair yapan bir yerdir. Şöyle der kendisi: “ Ben o zamanlar on beş yaşında idim. En güzel ve tamamıyla hür ve her yönüyle mesut günlerimi orada geçirdim. Tabiatın her türlü güzelliğine meftun bir çocuktum. Ben de şairane bir taraf varsa işte o muhitin eseridir. Orada şiir zevkinden hisse almaya başlamıştım. Tabiatla da pek samimi münasebetim vardı.” Şairin, tabiata ilişkin tasavvurları dağlarla, ormanlarla, derelerle bitmiyor. İkinci dördlükte bunlara mehtap ve siyah tül dediği bulutlar da ekleniyor. Bu unsurların seçimi oldukça dikkat çekicidir. Çayın yorgun akması, mehtabın hasta ve solgun olarak nitelendirilmesi kendi psikolojisiyle tabiatın bu unsurları arasında bir münasebet kurmaya zorluyor şairi ve tasvirleri buna göre yapıyor. Siyah tül, aynı zamanda matemi ifade eder. Hele yaşlı gelinin de mahzunluğunun buna eklemesi hissettiği keder duygusunu zirveye çıkarıyor. Çünkü bir gelinin yaşlı olması, sevdiğinden ayrı kalmasıyla izah edilebilir ancak. Şair, üçüncü dördlükte bütün bu tasavvurları neden yaptığını da açıklıyor bize... Bu noktada “Orda geçti benim güzel günlerim” mısraı bunun ifadesi... Şimdi ise o günlerden, o ortamdan çok uzakta bulunduğu için “O demleri anıp inlemekte”dir. Dahası, gözünün önüne o güzel geçmiş bütün unsurlarıyla gelmektedir. Bu yüzden şairin içinde “oralı bir bülbül” vardır. Şairin burada neden bülbülden bahsettiği de önemlidir. Bülbül, hasretin diğer adıdır. Gülден(sevdiğinden) ayrı, sonsuz kederler içinde ona hasret çekmektedir.

Bu bakımdan şairin neden başka bir kuşu değil de bülbülü seçtiği daha anlaşılır hale gelmektedir. Yine bülbül, vatan kavramıyla da birlikte düşünülen bir kuştur. Mehmet Akif'in de bu başlıkta bir şiir olduğunu biliyoruz. Bülbülün vatanı özgürce yaşadığı ormanlardır. Kafese düşünce hep ormanların yani asıl vatanının hayalini kurar. “Bülbülü altın kafese koymuşlar ah vatanım demiş” sözünü de burada hatırlayalım. İşte şair, memleketinden uzak oluşunu anlatırken bu yüzden bülbülle kendi arasında bir münasebet kurmaktadır.

3.

Şiirin dördüncü bölümünde duygu atmosferi daha da yoğunlaşıyor üstelik de keder renginde... Tekrar kuşlara seslenen şairin üzerinde durduğu bir kavram da vefa... Bunu sadece bir sonraki mısradaki hava ve seda kelimeleriyle kafiye olmasının ötesinde düşünmek gerekir. Zira gurbet, yabancılığı, aşinalara uzaklığı yeridir. Dostların olmadığı bir yerde insan yalnızdır ve vefa hissini yaşayamaz.

Tabi yok olan sadece vefa da değildir. Gurbetin ne havası ne suyu memleketinkine benzemez. Daha kötüsü ise şairin feryadına karşı bir aksisedanın olmayışdır. Hasret, keser, yalnızlık şairin yüreğini yangın yerine çeviriyor. İçinde iyi, güzel olana ait ne varsa yanıp tükenmiştir. Geriye soğuk bir kül kalmıştır. Bu da onulmaz bir yürek acısıdır. Nitelim son dörtlük bu durumdan söz ediyor. Şair, burada kendine sesleniyor. Zira konuşabileceği, derdini anlatabileceği birilerinden uzaktadır derin bir yalnızlık içindedir. Mecburen kendi kendisiyle söyleşmek durumunda kalmıştır.

Bu durum ise onun kederini daha da artırmaktadır. “Hey Rıza, kederin başından aşkın” demesi bu yüzdendir. Yine bu sebeple yüreğindeki memleket aşkının elemi sürekli çoğalmakta bitip tükenmektedir. Keder öylesine yoğun yaşanmaktadır ki şair bu durumu anlatabilmek için gönlünü taşkın denize benzetmektedir.

4.

Şiir, biçimsel olarak ve dil özellikleriyle de incelenmeye değer bir metin niteliği taşıyor. Onun bu yönüne bakabilmek için önce şunu hatırlayalım: Rıza Tevfik, ilk şiirlerini aruzla yazmasına rağmen sonradan Mehmet Emin Yurdakul'un öncülüğünü yaptığı şiir akımına bağlı kalarak hece vezniyle ve sade dille şiirler yazmıştır. *Serab-ı Ömrüm* isimli şiir kitabında şekil itibariyle saz şairlerinin koşa ve divan tarzındaki şiirlerine benzer fakat yeni Türk şiirinin özelliklerini de taşıyan manzumelerle tanınmış bir şair... Halk şiiri ise yalın anlatımı, arı duru Türkçesiyle, insani temaları dile getirmesiyle, tabiattan alınan benzetmelere ve diğer unsurla yer vermesiyle bilinen bir şiir...

Bütün bu özellikleri, bu şiirde de buluyoruz. Yıllar öncesine ait olmasına rağmen kelimelerini ve kelime gruplarını sözlüğe bakmadan anlamak mümkün. Tek bir yabancı tamlama kalıbı kullanılmış. O da Destan-ı ömrüm tamlaması... Onun da kelimeleri itibariye anlama zorluğu çekmiyoruz zaten.

Şiirdeki hemen bütün unsurlar tabiattan alınmış. Dağ, orman, kuş, dere, sümbül, mehtap, bulutlar, bülbül... Dolayısıyla halk şiirinin özellikleri bu anlamda da kendini gösteriyor. Belki bunlardan daha da önemlisi şairin, anlattığı atmosferle kendi duygularını bütünleştirebilmesi... Yani içtenliği ve doğallığı... İşte bu sebeple okuyucu şiirle bütünleşebilmeyi başarabiliyor.

Sanatlı söyleyiş, bir metni şiir yapan en önemli özelliktir. Şair, şiirin doğallığını hiç bozmadan üstelik her okurun kolayca kavrayabileceği bu tür söyleyişlere de yer veriyor. “Uçun kuşlar” söyleyişiyle Nida (hitap), “diken-gül” söyleyişiyle tezat... Çay'ın yorgunluğu, mehtabın hastalığıyla teşhis... Yaşlı gelin, derya gibi teşbih... Siyah tül ile istiare yine Yorgun mu gibi söyleyişlerle istifham... Sanatının örnekleri verilmiş ama bunlar son derece doğallık içinde olduğu için şiirin anlam dünyasının üzerini örtmüyor. Kendisi de bir konuşmasında “eskilik yenilik Arapça Farsça kelimeleri kullanıp kullanmakta değil aksine bir hadiseyi tasavvur ediş, kavrayış, anlayış tarzlarında aramak ve gerçek zevkleri gösteren, bunları temsil eden istiarelerde, teşbihlerde aramalıdır” der. Bunun için de tercihini de halkın daha çok tercih edeceği için hece vezninden yana yapar.

Şiirin biçimsel özelliğine de değinelim. Şiir, tamamıyla koşma tarzında yazılmış. Kafiye şeması da buna göre şekillenmiş. Tam ve zengin kafiyeler, şiirin müzikalitesini artırmış. Besteli söylenmesi de zaten bu özelliğinden olmalı... Kısacası teması, ifade tarzıyla bizde okur olarak olumlu bir karşılık bulan bir şiir. Rıza Tevfik'in çok sayıdaki şiirleri arasında bu yönüyle de öne çıkıyor ve onun adı söylendiğinde akla ilk bu şiiri geliyor.

İSTANBUL İÇİMDEDİR**Ahmet YALÇINKAYA**

Bir yanımdaki şehir, bir yanım gümüş hale
Akarım yatağında tarihin, Boğaz gibi
Ne zaman çıkıp varsam Üsküdar'da sahile
Kulağıma fısıldar padişahlar kâtibi

Hangisinde şu yedi tepeden aklın kalır
Hangisi sınısıcak bir yuva olmuştur sana
Derim farkı yok güneş hepsinde bir alçalır
Hepsi sadık sırrıma, yüreğim yangınına

Bu şehrin tepeleri yastık gibi başıma
Serin bir sığınaktır ateşime gölgesi
Gül tutar çatlamasın diye sabır taşıma
Dallarda düğün yapan çılgın kuşların sesi

İstanbul bir ruh bağı, taze ve diri bahar
Ağaçlar avucumda kökler gök iklimdedir
Havasında rüzgârlar, ümitler ve ezan var
Gökyüzü kucağımda, İstanbul içimdedir

TÜRKÇEM**Ali Kemal MUTLU**

Ben, Tuna boylarından seslendim de
Aksini işittim Orta Asya'da
Bir dil ki kokuya heveslendim de
Aradım güllerde ve akasyada

Tertemiz aşk gibi kutsala layık
Senki dudağımda kırmızı la'lim
Ölürüm, olmasın başınız eğik
Biri sen, diğeri gökte hilalim!

Hür dağ başlarında eserken yeller
Kokun sinmişti de her zerresine
Değişsin nesiller, geçsin yüzyıllar
Seni zaman almış gezercesine

Ey yüce dağları çiğneyip geçen
Alçak gönüllerin sen ulu dili!
Sen düştün aklıma yar gibi, geçen
Sen misk kokuların narin sümbülü

Ah ben ırmak olsam sen de bir deniz
Irmaklarla deniz öpüşür derler
O tutkuyla kavuşsak da ikimiz
Güzel Türkçem bizi inkâr ederler

GURBETİN ŞİİRİ

Nuri PEKSÖZ

Gurbet, şimdilerde şairlerin ilhamlarından mahrum bir uzak kavramdır. Özellikle halk şiirimizde gurbet bir sayhadır bir ağıttır. Gezgin ozanlar, hep bu gurbet terennümlerini dile getirirler. Türkülerde teskin edilmeye en çok muhtaç olan duygu bu gariplik duygusu değil midir? Turnalarla dertleşen mustarıpler: “Telli turnam bizim ele varırsan” diye başlayarak arzuhalini sunardı. Sonra mektuplar gariplerin gönül ateşine tanıklık etti. “Gözümün yaşıyla bir mektup yazdım” diye başlardı türküler. Postacılar sempatik bulunur adeta hasret çekenlerin, âşıkların arzuhalini sevgililere ulaştıran bir dost olarak algılanırdı.

Geleneksel halk şiirimizde ayrılıkların sebebi daha çok geçim derdiyle, yoksullukla, ilgiliydi. Gezgin şairlerde Âşık Kerem’de, Karacaoğlan’da, Ercişli Emrah’ta, Erzurumlu Emrah’ta gurbet temasının yoğun olarak işlendiğini görürüz.

*“Dertli Emrah düşmüş gurbet ellere,
Gelen ağlar, giden ağlar, yol ağlar.”*

Tasavvuf edebiyatında gurbet dünya algısıyla derin ve anlam genişliği olan bir terimdi. Bu dünya baştanbaşa gurbetti mutasavvıf şairler için. Yunus’un dizelerinde rastladığımız bu gariplik daha can yakıcıydı elbette. İnsanı saadet yurdundan ayıran edna bir âlem olan bu dünya aşkın gurbetiydi. Bu ahların inlemelerin sebebi dosttan (Hak’tan) ayrılıktı.

*“Ben yürürem ilden ile dost soraram dilden dile,
Gurbette hâlüm kim bile, gel gör beni aşk neyledi?”*

Bir batılı araştırmacının yazısında rastlamıştım. “Türklerin şarkıları kadar hüznü dolu” diyordu. Büyük savaşlarının, göçlerin içinde bu travmaları yaşayan bir toplumun şiiri elbette hüznü ve ayrılık terennümleriyle dolu olacaktı. Modern zamanlarda gurbet farklı libaslara büründü elbette. Anlam aşınması yaşadı ancak insan var oldukça bu duygu belki de bu gerçek hep var olacak. Kanayan bir yaramız olarak kalacaktı. “Gurbet şairi” olarak kendisine nam, nişan, verilen Kemalettin Kamu: “ Ben gurbette değilim/ Gurbet benim içimde” derken bu kavramı adeta felsefi bir algıyla başkalaştırıyor ona yeni belki de alışılmadık çağrışımlar yüklüyordu.

Artık iletişim çağında yaşıyoruz. Uzaklık kavramı çoktan anlamını yitirdi. Sözlükte: “Yabancılık, yalnızlık, kimsesizlik, gariplik; memleketinden başka bir yerde bulunma ve yaşama; bu durumun verdiği ıstırap, sıkıntı. (bknz: Örneklerle Türkçe Sözlük, MEB Y.) Siyasi suçluların sürgünlerinde gurbet başka bir drama dönüşür elbet. Yurdundan çıkarılacak bir cürmün bedelidir. Vatansız bırakılmak. Bu adamlar ikbal günlerinin ardından büyük bir değer kaybı da yaşarlar. Tarihimizde yüz ellikler olarak bilinen siyasi sürgünlerden biri de Rıza Tevfik’tir. Kaymakam bir babanın oğlu olan Rıza Tevfik, azınlıklara ait okullarda (Yahudi ve Ermeni mekteplerinde) daha sonra Galatasaray Lisesinde okumuş otuzlu yaşlarında Tıbbiyeden mezun olmuştur. Felsefeye ilgi duymuş üniversitede dersler vermiş, kendisinin de çok benimsediği “filozof” ünvanıyla anılmıştır. Şair, filozof, Bektaşî babası, mason, siyasetçi, pehlivan gibi birçok unvanla anılmış günümüzün tabiriyle çok yönlü bir şahsiyettir. Sekiz dil bilen kültürlü bir şairdir.

Hayatının en büyük yenilgisini siyasette almıştır. Önceleri İttihat ve Terakki saflarında yer alan şair bir süre sonra bu harekete muhalif söylemler içine girer. Defalarca İttihatçılardan dayak yer. Daha sonra Darülfünundaki profesörlük görevine döner. Ne yazık ki aktif, heyecanlı kişiliği onu yeniden siyasete yöneltmiştir. Damat Ferit paşa hükümetinde Maarif Nazırı (Milli Eğitim Bakanı), Şurayı Devlet Reisi olmuştur. Sevr Antlaşmasını imzalayan kurulda o da vardır.

Darülfünundaki derslerinde milli mücadeleye karşı muhalif olması büyük tepkilere yol açmış bir süre sonra buradaki görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşına girme düşüncesine karşı çıkmış bir aydın olarak o günleri şöyle anlatır: “Avusturya gürültüleri ve harp alametleri her tarafı telaşa düşürdüğü zamanlarda işler fenaya varacak diye endişeye düşerek yine harbin aleyhine bir hayli nutuklar söyledim teşebbüsatta bulundum. Talat Paşa beni çağırttı:

-Rica ederim halkın cesaretini ve ümidini kırma! Bozgunculuk etme! Ben Türkiye’nin mukadderatını dünyanın en kuvvetli devleti olan Almanya’nın mukadderatına bağladım. Şüphe yok ki bu niyetimde hulusuma inanırsın kardeş... dedi.

-Ben hulusundan şüphe etmiyorum, dedim ve ilave ettim: Harp esnasında muhasara sıkıntısı çekmemiz pek muhtemeldir. Bunun neticesi kıtlıktır, sefalettir. İğneden ipliğe kadar her şeyi Avrupa’dan bekliyoruz Harp belası uzun sürerse...” Ancak bu savaşa karşı olan şair savaşın sonundaki Sevr’i imzalamak zorunda kalarak hain damgasını yer. (bknz:Rıza Tevfik: Hilmi Yücebaş s. 100)

Kurtuluş Savaşına karşı olmakla yanıldığını sonradan fark etmiştir. Bir dostunun evindeyken İzmir’in kurtulduğu müjdesini alır ve büyük bir teessür içerisinde “Yazık ben aldanmışım” der. 28 Mayıs 1927’te 150’likler TBMM’de kabul edilen yasayla Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardır. Rıza Tevfik için yirmi yıl süren gurbet hayatı başlar. Yazar İlhan Soysal, Yüzellilikler adlı kitabında:

“Feylozof (filozof) Dr. Rıza Tevfik, Topçu Livası Mustafa Natık Paşa, Adanalı Zeynelabidin, Laban Ağa gibileri, Mısır'a kaçıp canlarını kurtardıktan bir süre sonra Hicaz Kralı, Mekke Şerifi Hüseyin'in konuğu olarak Mekke'ye gitmişler, kendileri gibi İngilizlere sığınmış, sabık Padişah ve Halife Mehmet Vahideddin'i beklemişler, Hilafet Komitesi adıyla örgütlenmişler, hep birlikte İslam dünyasında halifelik adı altında bir takım fırıldaklar çevirmeye kalkışmışlardır. Bunlar; Hicaz'a Halifelik sanının üstüne oturmak için çağıran Mekke Şerifinin de başına işler açınca, kendilerini Hicaz'dan Mısır'a zor atmışlardır. Başlangıçta bunlar arasında yer alan Filozof Rıza Tevfik, daha sonra bu politika arkadaşlarının kin ve hırslarının boylarını çok aştığını ve beceriksizliklerini görünce hemen bunların arasından çekilip Ürdün'e geçmiş, orada kurulmakta olan bir müzede görev alarak sonraki yıllarda politikadan uzak kalmaya çalışmıştır. “ (İlhan Soysal, Yüzellilikler, s.9)

Abdullah Uçman Rıza Tevfik'in şiirini üç döneme ayırır: 1. Gençlik yıllarında yazdığı şiirler 2. II. Meşrutiyetten sonra yazdığı şiirler III. Yurt dışında yazdığı şiirler Gençlik şiirleri daha çok bir arayışın, aşk ve şüphenin şiiridir. İkinci dönem yazdığı şiirlerde tasavvuf ve teslimiyet, hayata ve olaylara hikmetle bakış vardır. Gençlik yıllarının aksine inanmış bir adam portresi göze çarpar.

III. dönem şiirlerinde “gurbet” ayrılık bu duyguların getirdiği karamsarlık, kötümserlik ve özlem duygusu başlıca işlenen temalardandır. Edebiyatımızda mümtaz bir yer edinen “Uçun Kuşlar” şiiri gurbette yazılmıştır. Yirmi yıl süren bir gurbet macerasının edebiyatımıza armağanıdır.

*Uçun kuşlar uçun doğduğum yere
Şimdi dağlarında mor sümbül vardır
Ormanlar koynunda bir serin dere
Dikenler içinde sarı gül vardır*

Halk şiirimizde âşıklar sıla özlemine dile getiren şiirlerinde kuşlardan, özellikle tunalardan, haber sorarlar. Ulaşamadıkları o yerlere giden kuşlara imrenirler. Şair de geleneğinin diliyle kuşlara seslenir. Dağlarında mor sümbüller açan, ormanların koynunda serin dereler akan, dikenler içinde sarı güller biten o diyara, silaya, adeta selamlar gönderir.

*O çay ağır akar, yorgun mu bilmem
Mehtabı hasta mı, solgun mu bilmem
Yaslı gelin gibi mahzun mu bilmem
Yüce dağ başında siyah tül vardır*

İnsan zamanla unuttur adeta bu anımsama güçlüğünde bir dram sezilir. O çay ağır akar yorgun mu bilmemem. Bu bilmezlikten gelme mısralara ayrı bir tat katar. Yorgun olan şairin yüreğidir. Mehtap hasta, solgundur. Yaslı gelin gibi mahzundur. Yüce dağ başında siyah bir tül vardır. Siyah şairin matemini ifade eder.

*Şairin kötümserliğinin nişanıdır
Orda geçti benim güzel günlerim
O demleri anıp bugün inlerim
Destan-ı ömrümü okur dinlerim
İçimde oralı bir bülbül vardır*

Şairin en güzel günleri orda (vatanında) geçmiştir. Şimdi bu gurbet diyarında o günleri, o demleri anmanın yâd etmenin hüznü içindedir. Ömrünü, hatıralarını anıp acılar çeker. Çünkü bahçesinden, gülünden ayrı bir bülbül gönlünde hep ayrılık şarkıları söyler.

*Uçun kuşlar, uçun burda vefa yok
Öyle akarsular, öyle hava yok
Feryadına karşı aks-i seda yok
Bu yangın yerinde soğuk kül vardır.*

Yine kuşlara seslenen şair gurbet diyarında vefa olmadığını, çöllerde öyle akarsuların ılgıt ılgıt esen rüzgârların olmadığını söyler. Asıl şairi bedbin eden acılara gark eden yalnızlıktır. Feryadına bir aks- seda yoktur. Bunlar elbette dostlardır.

*Hey Rıza, kederin başından aşkın
Bitip tükenmiyor elem-i aşkın
Sende -derya gibi- daima taşkın
Daima çalkanır bir gönül vardır*

Şair kendine seslenir, kendini karşısına alır. Kederinin başından aşkın olduğunu aşkın elemelerinin hiç bitmediğini bu dertlerini asıl sebebinin için derya gibi taşkın olan gönül olduğunu vurgular.

*“Nolurdu alnundan öpüp her seher
Saçını ben çözüp ben bağlasaydım.”*

Yukarıdaki mısralarda da görüldüğü gibi güçlü lirik mısralar ardında bırakan Rıza Tevfik, önemli bir şairdir. Şiirimizde daha çok âşık tarzı ile anılacaktır. Şair her zaman filozofluğunu ön planda tutsa da felsefecilere göre bir filozofta olması gereken özellikler kendisinde bulunmamaktadır. Sadece felsefenin memlekette sevilmesinde katkısı olmuş biri olarak anılacaktır. Devlet adamlığı da başarısızlıkla bitmiştir. Kendisini fazla önemsemediği şairliği ile edebiyatımızda her zaman saygın bir yer edinmiştir.

KARACAOĞLAN'DA DİL

Halil ATILGAN

Dil insanların anlaşmasında vasıta, kendi ölçüleri içinde yaşayan, gelişen canlı bir varlık, milletin ortak malı, toplumların kaynaşmasına vesile olan önemli bir kurumdur. İnsanların anlaşmasına aracılık eden, sosyal aktiviteyi sağlayan, hayatımızın her safhasında duyduğumuz önemli bir ihtiyaçtır. Anlaşmanın ise en değerli organıdır. Çarşıda, pazarda, okulda, otobüste, arabada, iş yerinde, alış verişte, pazarlık yapmada onunla beraber oluruz. O doğduğumuz günden itibaren bizi karşılayan, hayatımızın da parçası olan bir canlıdır. Dil insan benliğinin ayrılmayan önemli parçalarından biridir. İnsan duygu ve düşüncesini, aşkını gurbetini, sevgilisine sitemini, başından geçen olayları, yüreğine sığmayan duygularını ancak dille anlatır, aktarır. “Dil ile düşünce iç içedir. Dilin gelişmesi düşünceye, düşüncenin gelişmesi de dile bağlıdır. Dil: insanın düşünmesini sağlayan sosyal ve milli bir varlıktır. Doğrudan milleti ilgilendirir. Toplumların düşünce hazinesinin temelidir. Milletleri ayakta tutan, birbirine bağlanmasını sağlayan, sosyal hayatı düzenleyen ve devam ettiren bir hazinedir”.

Ünlü düşünür Konfüçyüs’e sorarlar.

-Devlette sizi yetkili kılsalar önce işe nereden başlarsınız?

-Dilden başlarım.

-Peki ekonomi, yol, yeni yatırımlar yok mu?

-Dili olmayan bir devletin yolu da olmaz, ekonomisi de olmaz cevabını verir.

Evet dili olmayan devletin yolu da olmaz belki de olmaz. İşte bunu yıllar önce tespit eden ünlü ozan Karacaoğlan da Konfüçyüs gibi düşünmüş. Onun için de dil konusunda olanca hassasiyeti göstermiştir.

Karacaoğlan hayranı Sıtkı Soylu Adana Valiliği ile Çukurova Üniversitesinin müştereken düzenlediği II. Karacaoğlan ve Halk Kültürü Bilgi Şöleninde sunduğu (20-24 Kasım 1991) Karacaoğlan Şiirlerinin Etkinlik ve Kalıcılığının Sırları adlı bildirisinde onun dil konusundaki hassasiyetini şöyle dile getirmiş. “Toros’ların doğusunda, batısında, İç Anadolu’dan Akdeniz sahillerini kucaklayan geniş bir alanda yaşayan aşiret, Yörük Türkmen Boylarının kendi kültür yapıları içinde özümseyerek geliştirdiği dilin bütün özelliklerini Karacaoğlan şiirlerinde bulmak mümkündür. Güney bölgemizde yaşayan aşiretlerin köylü ve Yörüklerin Karacaoğlan’ı böylesine sahiplenmesinin önemli nedenlerinden birisi işte bu dil özelliğinden kaynaklanır. Ve bundan dolayıdır ki Karacaoğlan’ın şiirlerinin hemen tamamı halk belleğinden bu günlere ulaşmıştır. Kendi dilini, deyişini, heyecanını böylesine ustalıkla yoğuran şaire Anadolu halkı şiirleriyle birlikte bağrına basmış onda kendisini bulmuş ve Karacaoğlan’la Çukurova, Toroslar, Gâvur dağları adeta bir bütün olmuş ve özdeşleşmiştir” demektedir.

Karacaoğlan, şiirlerinin kaynağını doğup büyüdüğü göçebe toplumun geleneklerinden, içinde yaşadığı, yurt edindiği doğadan alır. Çukurova, Toroslar ve Gâvur Dağları’nda yaşayan Türkmen aşiretlerinin yaşayış, duyuş ve düşünüş özellikleri onun kişiliği ile birleşerek âşık edebiyatına yeni bir söyleyiş getirmiştir. Onun önemli bir özelliği de bir halk şiiri türü olan mâni karakterli şiirler söylemiş olmasıdır. Koşmalar, semailer, varsağılar, türküler şiirleri arasında önemli bir yer tutar. Dizelerinin hemen hepsinde açık, anlaşılır, içli, özlü bir söyleyiş birliği mevcuttur. Tüm türler arı ve duru Türkçe ile süslüdür. Karacaoğlan’ın 1920’den bugüne yazılı kaynaklara geçmiş şiir sayısı beş yüzün üzerindedir.

Karacaoğlan’ın dil, ölçü ve söyleyiş bakımından farklılık arz etmesi, Divan Edebiyatının etkisinden uzak kalması, şiirlerini birlikte yaşadığı insanların günlük konuşma diliyle yazmış olması önemli özelliklerindedir. Dizelerinde Arapça Farsça sözcüklerin sayısı oldukça azdır. Dörtlüklerinde yöresel sözcükler (Çukurova, Toroslar, Gâvur Dağları) yoğun bir biçimde karşımıza çıkar. İncelendiğinde içimizden birinin konuştuğu sanılır. O halkın ve yöresinin dilini en iyi kullanan ustalardan biridir. Şiirde dil denince benim aklıma Karacaoğlan gelir. Dörtlüklerinde kullandığı sözcükleriyle Toroslar’da, Gâvur Dağları’nda, Çukurova’da koyak koyak dolaştırır bizleri. Çünkü o ananın, atanın dilini kullanmıştır. Kullandığı dil ve şiirlerindeki akıcılık ise günümüze ulaşmasını sağlayan önemli bir etken olmuştur. Çünkü halk kendi gibi olanın peşinden gider. Kendi gibi konuşanı tasvip eder. İşte Karacaoğlan bu özelliği en iyi uygulayan ustalardandır. Şimdi onun dizelerinden seçtiğim bazı sözcüklere bir göz atalım.

Göbelek : Mantar

Seyirtmek : Koşmak

İkrar	: Söz vermek
Keleş	: Güzel
Annaç	: Karşı
Annacım	: Karşım
Zıbın	: Kadınların giydiği üç etek ya da uzun elbise
Hamaylı	: Muska
Daylak	: Tülü devenin erkeği-dişi deveye de daylak deniliyor
Püren	: İğne yapraklı bir maki türüdür.
Cahal	: Cahil
Zibillik	: Havan dışkılarının döküldüğü yer, küllük.
Essah	: Gerçek
Yunmak	: Yıkanmak
Söbü	: Daire, elips
Göynek	: İç gömlek
Yolak	: Patika, dağ yolu
Turaç	: Daha çok sulak yerlerde yaşayan bir av kuşu
Oflaz	: Güzel, becerikli
Kavil yeri	: Buluşma yeri
Yağlık	: Başörtüsü
Uz	: Sessiz, yavaş
Topak	: Yuvarlak-Daire
Tor	: Acemi
Yeğın	: İştahlı, hızlı, şiddetli
Şahbaz	: Becerikli, çabuk
Köşek	: Bir yaşında deve yavrusu
Kuşluk tavı	: Kuşluk vaktine yakın
Yuka	: Derin olmayan
Emmi	: Amca
Devinmek	: Kaşınmak
Cırnak	: Tırnak
Çapıt	: Bez
Baz	: Şahinin dişisi

Bu sözcükleri Toros Dağı, Çukurovalı ve Gâvur Dağı olanların bilmediği düşünülemez. Çünkü bu dil yöre insanın dilidir, anamın dili, babamın dilidir. Yöre insanı bu sözcüklerin geçtiği dizelerin anlamını sözlük kullanmadan çözümler. “İlk akşamdan vardım kavil yerine” dizesiyle başlayan koşması bahsettiğimiz özellikleri bünyesinde barındıran güzel bir örnektir.

*“İlk akşamdan vardım kavil yerine
Öne gördüm kömür gözüm gelmemiş
Bilmem gaflet bastı yattı uyudu
Bilmem o yar bize küstü gelmedi*

*Benim yârim gide gide donandı
İkrar verdi cahil gönlüm inandı
Ayda geldi orta yeri dolandı
Seherin yelleri esti gelmedi*

*Unuttu mu ahtı amanı netti
Başın alıp gayri diyara gitti
Benim mecbur olduğum fark etti
Zalim garaz etti kaçtı gelmedi*

*Karacaoğlan derki devranım döndü
Gönlüm yücedeydi engine indi
Seherin yelleri şafağın bendi
Hani usul boylu sunam gelmedi”*

Örnek olarak verdiğimiz Karacaoğlan'ın bu koşmasında anlaşılmayan bir sözcük gösteriniz. Bulamazsınız. Çünkü Yok. İşte bu dil Karacaoğlan dilidir. Bu dil Toroslar'da Çukurova'da, Gavur Dağları'nda kullanılan dildir. *Teneşir, yuma, yunmak, yumak* sözcükleri de Çukurova'da yoğun olarak karşımıza çıkar. Yöre halkı yıkadım demez. Yudum der. Yıkamak anlamındadır. Bulaşık yumak, çamaşır yumak yıkamak anlamında kullanılır. Teneşir ise ölünün yıkanacağı tahtadan yapılmış küçük tahttır. Cenaze teneşir tahtasında yunur. Yani yıkanır. Bu sözcük de Çukurova'ya hasır.

*“Gözüm kaldı şu kaplanın postunda
Azrail de can almanın kastında
Döne döne teneşirin üstünde
Yunmayınca gönül yardan ayrılmaz.”*

Bu dörtlük de bizlerle özdeşleşen, demek istediğini arı duru Türkçe ile anlatan bir yapıya sahiptir. Ustaların ustası bu dörtlükte “teneşir” sözcüğüne müthiş bir anlam yüklemiştir.

Şimdi de Divan Şairlerimizden Harputlu Hayri'nin hüseyini makamında bestelenmiş “*Nolaydı yar nolaydı / Yar bâde dolduraydı / Bu garip gönlüm için / kanun icat olaydı*” uydurmalarıyla günümüze ulaşan ünlü şiirine bir göz atalım. Şiir aslı şöyle:

*“Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı
Zülfün karalığında bezme çerağ olaydı*

*Meyhaneler kapısı bahtım gibi kapansın
Rindâne bâde içmek sensiz yasağ olaydı*

*Deşt-i cünûn içinde gezmezdi böyle gönlüm
Giysûların kemendi boynum da bağ olaydı.*

*Terk-i cünûn ederdî Leylâ gamıyla mecnûn
Bir gün yüzün göreydi âlemde sağ olaydı*

*Gülşen-serây-i hüsnün bir âh ile yıkardım
Kanun-ı aşk içinde cüz'i mesâğ olaydı*

*Efsaneler yazardım sevdâ-yı aşka dâir
Gamdan dilimde Hayrî hâl-i ferâğ olaydı”*

Harputlu Hayri'nin bu nefis şiirinin bazı dizelerini anlamak, yorumlamak için Farsça ve Arapça bilmek, ya da sözlük kullanarak çözümlenmek gerekir. Ama Karacaoğlan böyle mi? Elbette değil.

O şiirlerinde mümkün olduğu kadar Arapça Farsça sözcük kullanmaktan kaçır, halkın anlayacağı dili kullanmayı tercih eder. O, halkın dilini çok iyi kullandığı gibi yörede kullanılan deyimlerle, özdeyişlerle ve benzetmelerle şiirinde kendine özgü bir dünya yaratır. Sözcüklerin birçoğunu halk dilinde yaşayan biçimiyle dile getirir. Bu da onun şiirine ayrı bir renk, ayrı bir lezzet katar. İşte Karacaoğlan'ı aziz kılan da budur.

Yavukluları onun şiirlerinde adlarıyla dile gelir: Elif, Anşa, Zeynep, Hürü, Döndü, Döne, Esmâ, Emine, Hatice... Ustanın şiirlerinde başka bir anlam kazanır. Usta şiirlerini bu güzellere pınar başında su doldururken, helkeleri omzunda suya giderken, ıstar dokurken, ya da kirmen eğirirken söylemiştir. Şiirlerinde dile gelen isimleri Karacaoğlan da Çukurovalı gibi söyler. Çukurovalı Huriye hürü, Ayşe'ye de Anşa der. Karacaoğlan da Huriye Hürü, Ayşe'ye de Anşa demiştir.

Gönlü bir güzel ile eğlenmez, bir kişiye bağlanmaz. Erotik öğeler, şiirine sevmek ve sevişmek olgusuyla yansır. O bu olguyu sade bir dille ifade eder. Müstehcenlik onun dilinde bayağlaşmaz. Erotik öğeler bile bir başka güzellik arz eder. Kanlı-canlı sevgili, cinsellik motifleriyle daha da belirginleşir, şiirine etkileyici bir biçimde yansır. İşte onlardan birkaç örnek:

*“Ak memenden emdiceğim azıktır
Tarama zülfünü gönlüm bozuktur
Öksüzüm garibim bana yazıktır
Destursuz yanına varamıyorum”*

*“Karacaoğlan der ki gel görüşelim
Şöyle bir tenhada gel buluşalım
Kaldır nikabını bir öpüşelim
Dudak zahmet çekip dil incinmesin”*

Dörtlüklerindeki erotik öğeler açık ve nettir. Bu dizeler onun dilinde güzelleşir o olduğu içinde meşruluk kazanır. Çünkü o, bu konuda rüştünü ispat etmiş, dediğini hoş karşılayacak bir güzellik temeli atmıştır. Başka biri söylese af edilmez ama o söyleyince hiç yadırganmaz. Onun söylemesi doğal karşılanır.

İçindeki fırtınaları hiç çekinmeden dile getirmiş olması, hiçbir halk ozanının diyemeyeceğini demesi yadırganmaz. Çünkü herkes onun hamurunun sevgiyle yoğrulduğunu çok iyi bilir. Tanrı kavramı ve din anlayışı şiirinde önemlice bir yer tutmasa bile, bu konudaki yaklaşımıyla da kendi şiir geleneğine yine değişik bir bakış açısı getirmiş ve sonraki kuşaklar üzerinde etkileyici ve yönlendirici olmuştur.

Ama ne yazık ki, zaman devri tersine döndürdü. İleri gidilecek yerde geriye gittik. Az gittik uz gittik. Bu gidiş Karacaoğlan'ı bilmeyeni türkücü, Yunus Emre'yi tanımayanı söz yazarı yaptı. Türeyen söz yazarı ve türkücüler Yunus'u ve Karacaoğlan'ı tanımayanları peşinden sürükledi götürdü. Piyasa onlarla doldu taşı. Onların sayesinde söz ve beste enflasyonu başladı.

Özellikle Ankara ve civarında yaşayanlar adlarının önüne Ankaralı sözcüğünü getirerek biri beş yapmaya çalıştı. Ankara oyun havalarına ve türkülerine monte edilen iğrenç sözlerle yapılan ne idiği belirsiz müzikler her gün piyasaya sürüldü. Onların sayesinde gerçek Ankaralılar Ankaralı olmaktan utanç duymaya başladı. Tabir yerindeyse Ankaralı *“Maliyla malamat oldu”*, *“Kıl oldum abi / Kul oldum abi / Çul oldu abi”* ile başlayan müzik piyasası *“Çalkala / Sok çıkar”*la devam etti. Bu yapılan ahlak dışı çalışmalara üstelik hiç kimse dur demedi. Demeyince *“Ortalık da kel Halil'in bağına döndü”*. Okunan o tür parçalar söyleyenin ününe ün kattı. Ününe ün katan işte o parçanın sözleri... Özür dileyerek yayımlıyorum.

*“Yapma abi etme abi
Biz keriz değiliz abi
Varsa enayi keriz
Hep beraber bizde yeriz*

*Sok sok çıkar sok çıkar
Elini cebine sok çıkar
Dolarla yumuşla uğraşma*

*Ytl'yi itl'yi sok çıkar
Hepsini birden sok çıkar
Sok sok sok sok sok çıkar
Olmayan cepten ne çıkar*

*Ağaç üstünde ceviz
Kırarsan bizde yeriz
Bu ceviz başka ceviz
Yemeyenler enayi keriz”*

Siz eğitiminizle böyle demenin ahlak dışı olduğunu öğretemezseniz, şiirimize, edebiyatımıza yarar sağlamayacağı fikrini vermezseniz, Karacaoğlan'ın şiirlerindeki estetiği, halk dilini güzel kullandığını, Pir Sultan'ı, Ercişli Emrah'ı, Kerem ile Aslı'yı, Köroğlu'nu öğretmezseniz, kişiler bildiğini okuyacak. Karacaoğlan'dan bir dörtlük söyleyemeyen zati muhteremler kendilerini söz yazarı-müzişyen ilân edecek. Bestekâr ve söz yazarı sıfatıyla kart bastıracak. Piyasa da bunlara söz ve beste siparişi verecek, sonuçta da adını anmaktan imtina ettiğimiz ne idüğü belirsiz müzikler ortaya çıkacaktır. Sonra da *“Kıl oldum abi / Kul oldum abi / Çul oldum”* diyenlerin sayısı gün be gün artacak, bu acı gerçeği bizlere de yaşatacaklardır. Bizlere bu acı gerçeği yaşatanlara Karacaoğlan'ın aşağıdaki dörtlükleriyle mukabele etmek istiyorum.

*“Ben seni seviyom can ile candan
İnsan kemlik görmez sevdiği yardan
Canım esirgemem billahi sende
Götür sat pazara kölem var deyi”*

*“Bilmem hayal gibi bilmem düş gibi
Geldi geçti boran gibi kış gibi
Şahin cırnağına düşmüş kuş gibi
Yoluk yoluk yoluk dert beni”*

Efendim piyasadaki sözleri inceleyin, *“kıl oldum ağabey, çul oldum”* ağabey diyenlere bir kulak verin sonra da Karacaoğlan'ın yukarıdaki dördlüklerini okuyun. Dikkat buyurun mukayese edin demiyorum. Çünkü Karacaoğlan'ın o dördlüklerini böyle uyduruk sözlerle mukayese dahi edilmesine gönlüm rıza göstermez. Çünkü Karacaoğlan dördlüklerinin üstüne kara bulut gibi çökmüş, müthiş bir anlam yüklemiştir. Dördlüklerin ifade ettiği anlamı hangi kâğıda kaleme sığdırabilir, ifade ettiği anlamı nasıl açıklarsınız. Bu nefis dizeler işte onun garip gönlünün ifadesidir. O gönül, şahin cırnağına düşen kuşun yoluk yoluk yolunmasıyla, dertlerin yoluk yoluk yolmasını özdeşleştirmiştir.

Karacaoğlan dizelerindeki estetiği halkından, halkın türkülerinden almıştır. Şimdi herkesçe bilinen ve de şimdیه kadar can kulağıyla dinlenmeyen, bu ne demek istiyor diye düşünülmemeyen iki mani sözcüğünü sizlerle paylaşmak istiyorum... İşte birinci mâni:

*“Mendili işle yolla
İşle gümüşle yolla
İçine üç elma koy
Birini dişle yolla”*

Efendim gönderilen elmanın birinin dişlenip yollanması ne demektir. Bu ne kadar nezih bir anlatımdır. Elmanın birinin dişlenerek yollanması tüm kötülüklerden arınmış duyguların bir ifadesidir. Hiç kötülük yoktur. Bu güzelliği istediğiniz kadar anlatın. Anlata anlata bitiremezsiniz. Tıpkı Karacaoğlan'ın dizeleri gibi.

Şimdi de ikinci maniye bir göz atalım:

*“A benim bahtı yârim
Gönlümün tahtı yârim
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yârim”*

Dördlüğündeki anlam yükünü nasıl anlatır, nasıl ifade eder hangi yazıyla, hangi kalemle yazar, nereye sığdırabilirsiniz. “Yüzünde göz izinin olması” ne muhteşem bir deyiştir. Tek kelimeyle müthiştir. Tertemiz arı ve duru düşüncelerin gönülde kaynamasıdır. O, basit gibi gördüğümüz mânilerimizin özelliklerini güzelliklerini bilen, şiirlerinde dile getiren bir ustadır. İşte Karacaoğlan'ı Karacaoğlan yapan özellikte buradadır. Bu sırta ne denilir... Dense dense büyük usta denilir.

O büyük ustayı anlamak için halkın dilini, telini, gönlünü çok iyi bilmek gerekir. Karacaoğlan demek dil demektir, sevgi demektir, beraberlik demektir. O zaman Karacaoğlan sevgisi etrafında birleşelim. Bir olalım. İri olalım. Diri olalım...

KAYNAKÇA

- Halil Atılgan, Çukurova'da Karacaoğlan çığırnak, Anayurttan Ata Yurda Türk Dünyası S. 7, s. 69, Şubat 1995.
Halil Atılgan, Çukurova Türküleri (1) Adana Valiliği Yayınları Burcu Ofset Ankara 1998.
Halil Atılgan, Karacaoğlan'da Dil, Turunç Dergisi S. 2, s. 47, Mayıs Haziran 2010.
Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Karacaoğlan, Akçağ Yayınları Ankara 2004.
Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan Tercüman Yayınları İstanbul 1992.
Müjgan Cumbur, Karacaoğlan, Çağrı Yayınları İstanbul 2008.
Tahir Kutsi Makal, Karacaoğlan, Toker Yayınları İstanbul 1998.

TASAVVUFLA FELSEFE SARKACINDA BİR HECE ŞAİRİ RIZA TEVFİK BÖLÜKBAŞI

Talat ÜLKER

*Feylesof Rıza'yım dinsiz anlama,
Dini ben öğrettim kendi babama,
Her ipte oynadım cambazım amma,
Sırat köprüsünü geçemem hocam.*

Yenileşme, batılılaşma, millileşme fikir ve çabalarının Tanzimat'la başladığı kabul edilir. Milliyetçilik ve sosyal cemiyetçilik fikirleriyle beslenen dönemin fikri ve edebi faaliyetleri, bir taraftan İslam'ı, kültürel değerler içinde önemli bir öge olarak görmeyi diğer taraftan da milli tarihin mükteşebatı içinde yer alan malzemeyi modern yöntemlerle yeniden değerlendirmeyi içerir. Bu algılar zamanla tarih ve kültür araştırmalarının üzerine bina edilen, yenilgi psikolojisiyle maziye sığınma olgusuyla hızla topluma sirayet eden “Türklük Bilinci”ni şekillendirdi.

Bu bilincin hikâyeye, şiire geçmesi için şair ve yazarların en kısa yoldan milli ölçüye, milli meselelere, Türk tarihine, efsanesine, masalına, ananesine yönelmeleri gerekti. Bu çerçevede başlayan milli romantizm, “kültür ve sanatta ürünlerinde, dile bağlı yazılı kültürün yeniden biçimlendirilmesinde, vatan ve coğrafya algısında yepyeni yaklaşımlar ortaya konulmaya başlandı. Şiir yazmaya aruzla başlayan şairler, Ziya Gökalp'in fikirleri doğrultusunda, özellikle Mehmet Emin, Ömer Seyfettin ve Rıza Tevfik gibi öncü şair ve yazarların etkisiyle hece ölçüsünü ve konuşulan Türkçeyi kullanarak millî ve mahallî değerlerle örülü şiirler yazdılar. Bunların içinde şairane söyleyişlerle kalıcı izler bırakabilen ilk büyük hece şiiri Rıza Tevfik'tir:

*Hastayım, yalnızın, seni yanımda
Sanıp da bahtiyâr ölmek isterim.
Mahmûr ı hulyâyım; câm ı lebinden
Kanıp da bahtiyâr ölmek isterim.*

*Bir olmaz emelin düştüm peşine
Vuruldum hüsnünün şen güneşine
Elâ gözlerinin aşk ateşine
Yanıp da bahtiyâr ölmek isterim.*

*Tâliin kahrı var her hevesimde,
Boğulmuş figanlar titrer sesimde,
O nazlı ismini son nefesimde
Anıp da bahtiyâr ölmek isterim.*

Rıza Tevfik'in çocukluğu ve gençliği tekke ve saz şiiri geleneğinin canlı bir şekilde yaşandığı ortamlarda geçti. Tekke şiirini bu muhitlerde tanıma fırsatını bulan Rıza Tevfik, bir süre, yeni Türk şiiri vadisinde, Abdülhak Hamid'in, Tevfik Fikret'in tesirinde şiirler yazdıktan sonra 1905'ten itibaren hece vezniyle ve halk şiiri nazım şekilleriyle şiirler yazmaya başladı. Halk şiirinin teknik özelliklerini başarıyla kullanan, tasavvufi düşünceyi hem düşünce hem de ifade açısından ustalıkla içselleştiren Rıza Tevfik, çok başarılı nefesler, divanlar, koşmalar yazdı. Rıza Tevfik'in şiirleri, hece veznine, koşma ve nefes gibi halk şiiri nazım türlerine ilginin artmasını sağlamış, heceyle şiir yazma cereyanına yeni bir hız vermiştir. Nefeslerinde Batı felsefesiyle İslam tasavvufu arasında bocalayan bir arayış sezilse de koşmaları şiirimizin geleneği ihya eden en başarılı örnekleri arasında yer alır:

*Güzelim afetsin lakin ben sana
Divane olsam da âşık olmazdım.
Pek açık söylersem darılma bana
Âşık olsam bile sadık olmazdım.*

*Sen gibi şahbazlar semiz kaz arar.
Bilirim çok alık âşıkların var.
Ben bu koleksiyona girsem de naçar
Onların birine faik olmazdım.*

*Ben de senin gibi çapkınım biraz
İki cambaz aynı ipte oynamaz
Beni sevsen bile sen ey işvebaz
Ben o muhabbete layık olmazdım.*

Rıza Tevfik, sadece koşma ve nefesleri devam ettirmenin yolunu açmamış, Halk Edebiyatındaki herhangi bir türün şair ve yazarlar tarafından ele alınıp devam ettirilmesi çığırını da açmıştır. Bu açıdan bakıldığında Rıza Tevfik'in nefesleri, Orhan Seyfi'nin manileri, Faruk Nafiz'in destanları kadar edebiyatımızda geleneğin ihya ve inşası davasına hizmet etmiştir. Rıza Tevfik'in şiiri, hece ile yazan birçok şairden farklı olarak halk edebiyatında bazı şiir türlerinin tesirinde kalmaktan çok öteye geçmiş o türleri temsil eder hale gelmiştir. Rıza Tevfik'in açtığı çığır, geleneğe, kendi şahsiyetini, zevkini, birikimini de ilâve ederek onu devam ettirmedi:

*Hârâbat ehliyiz; bu bir âlemdir!
Şevk ile onda dem sürenlerdeniz,
Hesap sorma bizden; biz hayli demdir,
Defter-i a'mâli dürenlerdeniz!*

Şiirimizin; divan, saz ve tekke şiiri şeklinde tasnif edilmesi; Türk şiirinde tasavvufun sadece tekke şiirine ait bir tema olduğuna dair yanlış bir izlenimin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Oysaki Batı tesirinde yeni bir evreye girinceye kadar Türk şiirinin tematik ana omurgasını tasavvuf oluşturmuştur. Mizacı ve hayatı bakımından tasavvufi anlayışa uzak olan şairlerin dahi şiirlerinde bu derunî temanın yansımalarını görmek mümkündür. Bunlardan biri de Rıza Tevfik'tir. Onun şiiri, başlangıcından itibaren felsefi ve mistik içeriği birlikte taşır. Onun şiirlerinde tasavvuf, metafizik ürperti ve endişeden daha çok mutlak hakikati arayış olgusuyla kendini gösterir. "Secde", "Balaban Dağları", "İssız Geceler" gibi şiirler, şairin hakikat arayışını yansımalarıyla vücut bulmuş eserlerdir. Şairin hakikat arayışı şüpheyi ve bilinemezliği geleneksel tasavvufi söylemle birleştirmesi şeklinde açığa çıkar. Rıza Tevfik'in Meşrutiyet'ten sonra yazdığı şiirlerini ihtiva eden *Serab-ı Ömrüm*'ün beşinci bölümünde yer alan nefesler, üslup itibarıyla tekke ve saz şairlerinin eserlerine benzese de özde farklıdır:

*Allah eve girmez sırr-ı mutlakdır,
Dört duvara secde kılan ahmaktır,
Hacc etmeden maksad gönül yapmaktır,
Sen de be hey nâdân gönül yapsana!*

Rıza Tevfik, tasavvufi kavramları çok yoğun olarak uğraştığı felsefi terimlerle karıştırır ve ortaya kendisine özgü bir söyleyiş çıkarır. Tasavvufa Batı felsefesinin penceresinden bakması bu dünya görüşüne ve mistik dünyaya ait kavramları gelenekten çok farklı anlamasına sebep olmuştur. Bu öyle farklı ve gelenekten o denli kopuk bir algıdır ki şairin; Tevfik Fikret'in, *Tarih-i Kadim*'ini tasavvufa göre yorumlamasını bile mümkün kılar. Tasavvufu, mistisizmle eşitleme Rıza Tevfik'in Batı düşüncesinde tasavvufu, tasavvufta Batı felsefesini bulmasına sebep olur. Rıza Tevfik'in şiirindeki tasavvuf, Batı felsefesi kaynaklı, geleneğe sadece şeklen bağlı ve son derece öznel bir yaklaşımdır. Böyle bakıldığında *Serab-ı Ömrüm*'ün bir bölümünü oluşturan "Nefesler" de, Rıza Tevfik'in Batı felsefesinden beslenmiş şahsi hal ve düşüncesinin, şeklen tasavvuf lisanıyla ifade edilmesi olarak değerlendirilebilir. Şairin tasavvufi meşrepler arasından Bektaşiliği tercih etmiş olması Batı felsefesinin bir gerçeğe bağlanamamış zihni karışıklığını en kolay bu yapı içerisine taşıyabilecek olmasındandır belki de. Bektaşî nefeslerinde görülen dinin zahiriyle ilgili serbest tutum, Rıza Tevfik'in şiirinde sadece zahire ait olmaktan çıkar batına da sirayet eder.

*Çöllerde dolaşıp seraba bakma!
Allah Allah! deyip sehâba bakma!
Tâlib-i hak isen kitâba bakma!
Okumak bilersen Kur'ân sendedir!*

Rıza Tevfik sadece şairleriyle değil, araştırmaları, derlemeleri, makaleleri ve polemikleriyle aydınların dikkatini Halk Edebiyatı üzerine çekmiştir. Halk şiiri vadisinde yeni ve duru bir edebi gelenek başlatılmasında oldukça etkili olmuştur. Heceyle yazan şairlerin içinde mistik yanı ve dil kullanma becerisi bakımından en başarılılardan biri olan şair, koşmalarında, divanlarında, nefeslerinde gelenekte olduğu gibi 6+5 duraklı 11'li hece ölçüsünü kullanmıştır. 7'li ve 8'li ölçüleri birkaç şiirde kullanan şairin birkaç şiirinde de Mehmed Emin'in tesirinde kalarak 15'li hece veznini kullandığını görürüz. Gelenekle ilişkisini tesirden daha çok temsil bağlamında kuran Rıza Tevfik, yazdığı koşma, divan ve nefeslerde sadece ölçü ve kafiye şeması bakımından geleneği temsil etmemiş son dördüklüklerde tapşırma (mahlas) kullanarak geleneği ihya çabasını ortaya koymuştur.

Onun nefeslerinde Bektaşî geleneğini hem dini yorumlama tarzı hem de üslubu olarak etkin bir biçimde görebilmekteyiz. Divan ve koşma diye ayırdığı şiirlerde aslında tek fark dördüklük sayısıdır. Koşmalarını üç dördüklük, divan adını verdiği koşmalarını ise dörtten fazla dördüklükten meydana gelmiş olmasıdır. Rıza Tevfik, dil ve üslup bakımından Servet-i Fünûn söyleyişiyle Tekke şairlerinin ifade tarzını birleştirmiştir. Şekil olarak Tekke şiirine bağlı olan "Nefesler" de, içerik Batı felsefesiyle yorumlanmış bir tasavvuf algısı olarak dikkat çeker. Koşma ve nefeslerin dili, devrin edebî dili ile saz şairlerinin dili arasında gider gelir.

*Yürü hey bi-vefa hercayı güzel!
Gönlüm o sevdadan vazgeldi geçti,
Soldu açılmadan gonca-i emel
Sonbahara erdik, yaz geldi geçti!*

Rıza Tevfik 'in halk şiirine en fazla yaklaştığı şiirleri, "Nefes"lerdir. Bu şiirlerindeki imajlar umumiyetle tekke şiirinden alınmış gibi gözükse de içerik açısından Batı felsefesi daha bakındır. Söyleyiş itibariyle Yunus'u hatırlatan mısraların içeriğinde bile batı felsefesini daha baskın olarak görürüz. "Gir gönül şehrine, dolaş bir kere" dizesinde gördüğümüz imaj Yunus'u çağrıştırırsa da birçok geleneksel söyleyişli şiirinde oldukça şahsî, yeni, karmaşık imajlara yer verdiği şiirleri de vardır.

*Söyle ey gençliğin tâc-ı gururu.
Nedendir ruhumun gizli sürürü?
Kumral saçlarının hande-i nuru
Mehtâb-ı hüsnünde hâle mi nedir?*

Rıza Tevfik, Türk düşünce tarihinde İslam tasavvufunu Batı felsefesi ve mistisizmiyle uzlaştırmaya çalışmış, pek çok çetrefil meseleye bir açıklama getirmeye uğraşmış önemli bir düşünürdür. Döneminde Filibeli Ahmed Hilmi, İsmail Fenni, Baha Tevfik, Celal Nuri, Dr. Abdullah Cevdet gibi Osmanlı entelektüel hayatının etkili ve ilginç simalarından biridir. Bir düşünür olmanın yanı sıra etkili bir muhalif, başarısız bir politikacı ve fikren ve bedenen sürgünler yaşamış güçlü bir şairdir. Sevr Anlaşması'nı imzaladığı ve Milli Mücadele aleyhine çabaladığı için 'Yüzellilikler' içinde yer aldı. Uzun yıllar dışarıda (Hicaz, Lübnan, Amerika ve Ürdün'de) yalnız ve sürgün bir entelektüel olarak yaşadı. Bu sürgün şair, sürgünde tattığı vatan hasretini heceyle yazdığı birçok şiire yansıtı:

*Uçun kuşlar uçun! Burda vefa yok!
Öyle akar sular, öyle hava yok!
Feryadıma karşı aks-i sedâ yok!
Bu yangın yerinde soğuk kül vardır*

1939'da yurda döndü. Servet-i Fünuncularla çağdaş olan şair önce aruz, sonra heceyle şiirler yazdı. Âşık ve Tekke şiiri geleneğinden yararlandı. Felsefeye ilgisi, eğitim sistemimizde felsefenin yer alması çabaları, Darülfünûn'da felsefe hocalığı yapması nedeniyle "Feylesof Rıza" olarak anıldı.

YÜREĞİNDE KUŞ UÇURAN FİLOZOF

Osman AKTAŞ

Yıl 1983, Erzurum Cumhuriyet Lisesi, 6 Edebiyat A sınıfı, ders edebiyat, öğretmen Şahin bey hece şiirinin başarılı ismi Mehmet Akif Ersoy'u anlatmakta...

“Arkadaşlar, Mehmet Akif çok sevdiği arkadaşı Neyzen Tevfik’i içkiyi bırakması için hayli zorlamış. Neyzen Tevfik de Mehmet Akif’i kıramadığından içki içmeyeceğine dair Akif’e söz vermiş. Aradan bir zaman geçmiş Neyzen Tevfik’i Akif artık göremiyor, her yerde arıyor, ama kime sorsa “Az önce buradaydı, ayrıldı” yanıtını alıyormuş.

Akif Neyzen Tevfik’in kendisinden kaçtığı kanaatine iyice emin olmuş. Bir gün Neyzen Tevfik’in kendisinden saklanarak koşar adım gittiğini görmüş. Farklı bir yoldan dolaşan Akif, Neyzen Tevfik’in önüne çıkmış.

“Tevfik nereye gidiyordun böyle acele acele?” diye sormuş.

Neyzen de yanıtlamış:

“Rıza Tevfik hastalanmış. Ona geçmiş olsun demeye gidiyordum” demiş.

Akif:

“Koltuğunun altındaki ne?”

Neyzen kızarıp bozarıp:

“Şarap, Rıza Tevfik’e götürüyorum. Eli boş gitmemek için...” demiş.

Akif:

“Bu şaraptan sen de içecek misin?”

Neyzen Tevfik yine utana sıkıla isteksizce:

“Evet” demiş.

Akif:

“Bana içmeyeceğine söz vermiştin. Kendi payımı dök, Rıza Tevfik’in payını götür” demiş.

Neyzen Tevfik boynunu bükerek:

“Dostum, benim payım alta kalan kısım. Eğer dökersem Rıza Tevfik’in payını dökmüş olacağım”

Akif gülmüş.

“Tamam, tamam birlikte için” diyerek aldığı sözden vazgeçtiğini bildirip beraberce Rıza Tevfik’i ziyarete gitmişler.

Evet, edebiyat öğretmeni Şahin Bey bu anekdotu aktarıp bitirdi. Bende, 6 Edebiyat A sınıfı öğrencisi olarak Rıza Tevfik merakı böyle başladı.

Kimdi bu Rıza Tevfik? Ne iş yapmış? Neyzen Tevfik’le Mehmet Akif neden bu adamı dost olarak kabul edip, devamlı aramışlar?

İşte o günleri müteakip tarihini tam da hatırlamadığım bir zaman dilimi içinde Ahmet Kaya’dan “Uçun Kuşlar Uçun” şiirinin çağdaş türkü formundaki bestesini dinledim. Rıza Tevfik’i, Ahmet Kaya’yı kendi dünyalarında özledikleri diyarlara götüren bu türkü beni de Tortum Demirciler Köyü’ne götürdü. Her dinlediğimde memleketimin deresinin ark diyeceğimiz bir miktarı da benim çeşmimden süzülerek yeryüzünün sulanmasına katkıda bulundu.

*“Uçun kuşlar uçun doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor sümbül vardır.
Ormanlar koynunda bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır.*

...

*Orda geçti benim güzel günlerim;
O demleri anıp bugün inlerim.
Destan-ı ömrümü okur dinlerim.
İçimde oralı bir bülbül vardır.*

...

*Hey Rıza, kederin başından aşkın,
Bitip tükenmiyor elemi aşkın,
Sende derya gibi daima taşkın,
Daima çalkanır bir gönül vardır.*

Kaç şiir insanı kendi dünyasından kendi dünyasına bu derece fark ettirmeden alıp götürebilir ki beklentilerinin huzur-i hayaline. İşte beni Rıza Tevfik'e bağlayan da bu oldu, filozof, siyasetçi ve bir muallim oluşundan önce. Rıza Tevfik'in gönlümdeki yerinden söz etmek elbette daha iyi olacak, ama ben okuyucuyu sıkmayacağını inandığım bir nispette Rıza Tevfik'in tanıtılmasının da gerekli olduğunu düşünüyorum. 1869 yılında Cisir'de (Edirne'nin kazası) doğdu. İstanbul'da bir Musevi okulunda öğretmenlik yapan Mehmet Tevfik Bey oğlunu da aynı okula kaydetti. Rıza Tevfik bu okulda Yahudi İspanyolcası ve Fransızca öğrendi. Annesinin ölümü ve babasının yeni evliliği nedeniyle Gelibolu'da bir Ermeni mektebinde öğrenimine devam etti. Birincilikle bitirdiği okulunu, 1885'te Mektebi Mülkiyeyi Şahane'ye girdi, özellikle edebiyat derslerinde başarılı oldu; ancak üçüncü sınıfta iken babasını kaybetti (1891), arkasından da ihtilalcilikle suçlanarak bazı hocalar ve öğrencilerle birlikte okuldan çıkarıldı. Doktorluk mesleğine ilgi duymadığı hâlde eğitimine devam edebilmek için Tıbbiye'ye girdi. Öğrencileri etrafına toplayıp Namık Kemal'in hürriyet şiirlerini okuması; cumhuriyet hakkında konuşmalar yapmaya başlaması bu okuldan da uzaklaştırılmasına sebep oldu ancak Umumi Mektepler Nazırı Mustafa Zeki Paşa'ya yazdığı bir dilekçe sayesinde okula geri dönebildi. Ertesi sene Sirkeci'de bir kahvede hürriyet, adalet ve hükümet şekilleri üzerine yaptığı bir konuşma nedeniyle hapsedildi; bu defa da Zaptiye Nazırı Hüseyin Nazım Paşa'nın aracılığı ile hapisten kurtulup okula dönebildi. Okulu 1897'de bitirip doktor olabildi. Gümrük idaresinde, sonra Cemiyeti Tıbbiyye Mülkiye'de, daha sonra Karantina İdaresinde doktor olarak çalıştı. Tıbbiye'nin son sınıfında iken ilk Türk kadın pedagoji öğretmeni Ayşe Sıdika Hanım ile evlenerek 3 kız çocuğu sahibi olan Rıza Tevfik 1903'te çocukları henüz 3, 4 ve 7 yaşlarında iken eşini kaybetti. Ertesi yıl ikinci evliliğini Nazlı Hanım ile yaptı; bu evliliğinden iki oğlu oldu.

O dönemde gizli bir cemiyet olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne 1907'de Manyasizade Refik Bey'in ısrarıyla girdi. Ertesi sene Meşrutiyet ilan edildiğinde Rıza Tevfik, Selim Sırrı Bey (Tarcan) ile birlikte İstanbul'da at üstünde dolaşıp nutuklar vererek halkın galeyanını kontrol altına almada başarılı oldu. Devrim günleri boyunca iri cüssesi ile de nam salan Rıza Tevfik, Dersaadet'in en etkili kişileri arasına girdi ve kendisine siyaset yolu açıldı. Genel seçimde Osmanlı parlamentosuna Edirne mebusu olarak girdi.

1910 yılında İttihat ve Terakki Fırkası'nın Meclisi feshetmesi üzerine istifa etti; iki yıl sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na girdi. Bu sırada Sultan II. Abdülhamit'ten özür dileyen bir şiir de yazdı. İttihat ve Terakki Fırkası'ndan eski arkadaşları tarafından Sultanahmet'teki cezaevinde bir ay kadar hapsedilen; bir yıl sonra Gümülce'nde seçim propagandası yaparken yine eski partili bir grup tarafından fena hâlde dövülen Rıza Tevfik, ikinci seçimde mebus seçilemeyince siyaseti bir süre için bırakmıştır. Bu dönemde devrin belli başlı gazete ve dergilerinde şiirler, edebiyat ve felsefe ile ilgili makaleler yazdı; ülkenin I. Dünya Savaşı'na sürüklenmesine karşı çıktı. Tiyatro salonları ve kıraathanelerde halka açık verdiği konferanslar ile tanındı.

Vaniköyü'nde Raif Oğan'ın kurduğu Rehberi İttihad-ı Osmâni özel lisesinde Türkiye'de ilk defa felsefe dersleri verdi. Bu dersler önce "*Mebhas-i Marifet (Bilgi Teorisi)*" adıyla taş basma olarak basıldıktan sonra 1914'te "*Felsefe Dersleri-Birinci Kısım*" adıyla yayımlanmıştır. Yakın dostu Tevfik Fikret'in 1915'te ölümünden sonra Arnavutköy Kız Koleji'nde ve Robert Kolej'de Fikret'ten boşalan edebiyat derslerini verdi.

1918'de siyasete yeniden dönerek son Osmanlı kabinesinde Maârif Nâzırı (Eğitim Bakanı) olarak bulundu. Felsefenin eğitim sisteminde yer alması için çabaladı. Aynı yıl Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası'nın büyük ustası seçilerek burada bir yıl görev yaptı. 1919-1920'de Şura-yı Devlet (Danıştay) Reisliği'ne getirildi.

Aynı tarihlerde Darülfünun'da felsefe ve estetik dersleri verdi. Padişah Vahdettin ve Damat Ferit Paşa'nın ısrar ve baskısı sonucu 1919'da Paris'te toplanan barış konferansına Türkiye temsilcisi olarak katılmak zorunda kaldı. Ertesi yıl ise Sevr Antlaşması'nı imzalayan heyette yer almak zorunda kaldı. Darülfünun'daki öğrencileri onun Sevr'e imza koyan heyette yer almasını büyük tepki ile karşılayıp derslerini boykot ettiler, protesto gösterileri düzenlediler. Darülfünun grevine yol açan gerilimin son damlası Süleyman Nazif ile Hüseyin Daniş arasında Fuzûlî'nin Türklüğü üzerine yapılan tartışma olmuştur. 29 Mart 1922'de yapılan konferansta hakem rolünü üstlenen Rıza Tevfik, Fuzûlî'nin Türk değil, Acem olduğunu iddia etmiş, "*Türk de olsa ne çıkar*" diyerek nutkuna devam etmişti. Ertesi gün Edebiyat Fakültesi öğrencileri bir kararname hazırlayarak Rıza Tevfik, Ali Kemal, Hüseyin Daniş, Cenab Şahabettin ve Marujan Barsamiyan'ın görevlerinden istifa etmelerini istediler. Edebiyat Fakültesi'nde başlayan boykot diğer üç fakülteye de sıçradı. Gelişmeler üzerine üniversite nizamnamesi değiştirilerek hocaların durumu hakkında karar verme yetkisi Darülfünun Divanı'na bırakılmış ve Divan söz konusu hocalara süresiz izin vererek bir anlamda öğrencilerin isteklerini yerine getirmiştir. Rıza Tevfik, kurumdan istifa etti. Aleyhinde oluşan olumsuz hava nedeniyle korkan Rıza Tevfik, Millî Mücadele aleyhtarı Ali Kemal'in linç edilmesi üzerine Mısır'a gitmekte olan bir yük gemisine binerek 8 Kasım 1922'de ülkeyi terk etti.

Türkiye'den ayrılışından bir buçuk yıl sonra TBMM'nin aldığı bir kararla sürgüne gönderilecek "Yüzellilikler" listesinde yer aldı. Listede yer almasının nedeni, Sevr'i imzalayan heyette yer alması idi. Sürgün yıllarında Hicaz, Amerika Birleşik Devletleri, Ürdün ve Lübnan'da yaşadı. Ürdün Kralı Emir Abdullah kendisine yakınlık göstermiş, maaş bağlamış; Divan tercümanlığı ve Asarı Atika müdürlükleri görevlerinde bulunmasını sağlamıştır. 1928'de Amerika'da bulunan çocuklarını ziyaret edip orada Türk Edebiyatı hakkında çeşitli konferanslar veren Rıza Tevfik, 1934'te Ürdün'deki resmî görevinden emekli oldu. Lübnan kıyılarında Beyrut yakınlarındaki Cünye kasabasına yerleşti.

1939'da çıkan Af Kanunu'ndan faydalanarak 1943'te kendi ifadesiyle "hesaplaşmak için değil, vedalaşmak için" yurda döndü. 31 Aralık 1949'da, felç tedavisi için yattığı İstanbul Vakıf Gurebâ Hastanesi'nde zatürreeden öldü. Mezarı, Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

Servet-i Fünun Edebiyatı'nın kuruluş yılları olan 1895'ten itibaren devrin edebî dergilerinde Abdülhak Hamit etkisi altında aruz vezniyle şiirler yayımladı. Asıl şöhretini 1913'ten sonra yayımladığı şiirlerle kazandı. Millî edebiyatın olduğu bu dönemde hece vezni ve kısmen sade Türkçe ile şiirler yazdı; divan, koşma ve nefes tarzındaki şiirleriyle bir dönemin halk edebiyatının canlanmasına yardımcı oldu.

Rıza Tevfik Bölükbaşı, bütün şiirlerini tek kitabı olan *Serâb-ı Ömrüm* adlı kitabında bir araya getirmiştir. Bu kitap, 1934'te Lefkoşa'da basıldı.

Halk edebiyatının tanıtılması ile ilgili çalışmalar da yapan Bölükbaşı'nın Ömer Hayyam çevirileri, Tevfik Fikret hakkında incelemesi ve Darülfünun'da vermiş olduğu felsefe derslerinin ders notları kitaplaştırılarak *Felsefe Dersleri* adıyla yayınlanmış olup felsefî açıdan Türk fikir hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu eserin transkripsiyonu 2001 yılında Dr. Münir Dedeoğlu tarafından günümüz Türkçesiyle yeniden yayımlanmıştır.

"*Abdülhak Hamid ve Mülâhazât-ı Felsefîyesi*" adlı eserini Abdullah Uçman İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları'ndan çıkarmıştır.

Bazı hatıraları, (İletişim Yayınları) tarafından "*Biraz da Ben Konuşayım*" adı altında yayınlanmıştır.

Evet, inişli çıkışlı hayat bir hayat yaşayan bu koca şair, adeta bir metropolün neonları gibi değişken ve rengârenk... Belki de bu yüzden ona bu kadar bağlandım. Şu doğal samimiyet kaç şairde var acaba?

"...

*Ben de senin gibi çapkınım biraz
İki cambaz aynı iptey oynamaz
Beni sevsen bile sen ey işvebaz
Ben o muhabbete layık olmazdım."*

Ya tespit ettiği kendi yanlışından dönme becerisini düşünmeden gösteren kaç şair var dersiniz? İşte Rıza Tevfik'in başka bir samimiyeti:

*"Nerdesin şevketlim, sultan hamid han?
Feryâdım varır mı bârigâhına?
Ölüüm uykusundan bir lâhza uyan,
Şu nankör milletin bak günâhına.*

...

*"Pâdişah hem zâlim, hem deli' dedik,
İhtilâle kıyam etmeli dedik;
Şeytan ne dediyse, biz 'beli' dedik;
Çalıştık fitnenin intibahına.*

*Divâne sen değil, meğer bizmişiz,
Bir çürük ipliğe hülyâ dizmişiz.
Sade deli değil, edepsizmişiz.
Tükürdük atalar kiblegâhına.*

...

*Bu itler nedense bana salmadı,
Bahalıydı başım kimse almadı,
Seyrandan başkaca iş de kalmadı;
Gurbet ellerinin bu seyyahına.*

*Hoş oldu cilvesi Cumhuriyetin,
Tadı kalmamıştı Meşrutiyetin,
Deccal'a dil çalan böyle milletin,
Bundan başka çare yok ıslahına.*

*Lâkin sen sultânım gavs-ı ekbersin
Âhiretten bile himmet eylersin,
Çok çekti şu millet murada ersin
Şefâat kıl şâhım mededhâhına.*

Evveli de ahiri de bir insanın doğallığına dayanan bu yaman şair, her insanın yüreğini burkan bir olayı mutlak yaşadığından her okuduğumuz şiirinde kendimizi bulmamızdan daha doğal ne olabilir ki

*“Ruhumda gizli bir emel mi arar
Gözlerime bakıp dalan gözlerin?
Aklıma gelmedik bilmece sorar
Beni hülyalara salan gözlerin!”*

Rıza Tevfik’i kültürel değerlerin yok oluşunu görürken burkulan yüreğinin sesini de en üst perdeden duyurduğunu da söylemeden geçmek doğru olmaz düşüncesindeyim. İşte “Harap Mabet”:

*“Vardım eşiğine yüzümü sürdüm,
Etrafını bütün dikenler almış.
Ulu mihrabında yazılar gördüm,
Kimbilir ne mutlu zamandan kalmış!”*

*Batan güneşlerin ölgün nigâhı
Karartıp bırakmış o kiblegâhı
Mazlum bir ümmetin baht-ı siyahı
Viran kubbesinde gölgeler salmış.”*

Dünyadan elini eteğini çektirip, ahiret hayallerine daldıran hoca tayfalarına da verdiği çok nefis cevaplar var Rıza Tevfik’in:

*“...
Miracı anlatma, eşek değilim,
Bildiğin kadar da melek değilim,
Günahkâr insanım, ördek değilim,
Bu ağır gövdeyle uçamam hocam.*

*Halka korku verme velvele salıp,
Dünya ve âhiret bu köhne kalıp,
Ben softa değilim cübbemi alıp,
İmaret imaret göçemem hocam.
...”*

Gel de böyle bir şairi sevme. “Ve İlâllahi'l müştakâ” adlı şiirdeki gerek ahenk, gerek ilim, gerekse İslam felsefesi insanı ayrı dünyalara alıp götürmede... Geri gelebilirsen gel.

*“Yarabbi bilirim hünerin çoktur
Uğurlu uğursuz şeyler yarattın
Hele siyasette akranın yoktur
Dünyanın altını üstüne kattın
...
Feylesof Rızâyım, kulunum elbet
Bir senin lütfundan dilerim rahmet
Sormayayım dedim, suçumu affet
Sabrımı tükettin, beni çatlattın”*

Bence şiirin ve Rıza Tevfik’in tamamını okuyun ki, kendinizi tanıyabilesiniz.

ON BEŞ TEMMUZ GECESİ**Fikret GÖRGÜN***On beş temmuz şehid ve gazilerine*

Baktıkça kuşatırken âfâkın ardı beni
Bir ihanet çetesi ansızın sardı beni
Hiç tereddüt etmeden arkadan vurdu beni
Halkı hesap etmedi onca fikir cücesi
Kan ile destan yazdık on beş temmuz gecesi

Başkumandan şahlandı, dilinde Hak Teâlâ
Salâlar yankılandı, titredi Arş-ı alâ
Genç, ihtiyar, kız, kızan tekbirle çıktık yola
Silahımız îmandı, şehit oldu nicesi
Kan ile destan yazdık on beş temmuz gecesi

Kurşun benim kurşunum, atanlar “Mehmet” değil
Halkını şehit eden insan mı elbet değil
Kime hizmet ediyor, dertleri millet değil
Kursaklarında kaldı düşmanların hevesi
Kan ile destan yazdık on beş temmuz gecesi

Hakk’a teslim olanın derdi haktır, bilirim
Göğsünde iman varsa alını aktır, bilirim
Ölümü öldüründe korku yoktur, bilirim
Gönlümüzde nakışlı “sevda”nın ilk hecesi
Kan ile destan yazdık on beş temmuz gecesi

Ayrı gayrı yok idi, bir olduk, iri olduk
Türk’ü, Kürt’ü, Çerkez’i, Laz’ıyla diri olduk
Alevîsi, sünnîsi vatanın eri olduk
Satır satır çözüldü ihanet bilmecesi
Kan ile destan yazdık on beş temmuz gecesi

Mehmetçiğe, polise lâf söyletmem kimseye
Şehid oldu, şan verdi; ile, ilçeye, köye
Fikret’im son sözüm şu; haykırın her köşeye
Onlar ile dağıttık yurduma çöken sisi
Kan ile destan yazdık on beş temmuz gecesi